

УДК 305:351.74[316.344](477)(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2025-2-6>

Кононенко Тетяна Володимирівна

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 1
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-7821-5640

ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Статтю присвячено аналізу гендерної компетентності як необхідної складової професійної підготовки поліцейського. Стверджується, що принципи толерантності, гендерної рівності виступають базовими для професійної підготовки поліцейського, оскільки Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод, підтримання публічної безпеки та порядку, протидії злочинності. Поліцейський має бути толерантним до різних соціальних груп, уникати дискримінації та забезпечувати рівність перед законом для всіх категорій людей.

Як аберації сучасного гендерного дискурсу та гендерної освіти розглядаються: наявність патернів фемінного та маскулінного, певного уявлення про жіночу та чоловічу ролі, наслідком чого є гендерні стереотипи, які обмежують розвиток особистості; трактування гендерної рівності суто як жіночого питання, отождествлення гендерного та феміністичного дискурсу, майже відсутність у науковому дослідженні проблеми дискримінації та захисту прав чоловіків; розподіл професій на «жіночі» та «чоловічі», пропаганда маскулінізації жінки, яка будує кар'єру в «чоловічому» секторі; трактування гендерної рівності як обов'язкового характеру професійної самореалізації жінки.

Стверджується, що комплексний гендерний підхід в освіті повинен будуватися на: гендерно-чутливій програмі навчання та виховання, яка спрямована на подолання гендерних стереотипів і дискримінацій; розширенні гендерного дискурсу, включенні питання антидискримінації всіх статей і гендерів; розробленні спецкурсів з гендерної тематики, проведенні тренінгів з гендерної рівності, внесенні до навчальних планів і програм блоків з управління гендерними конфліктами та боротьби з гендерною дискримінацією; розробленні та впровадженні інтерактивних методик навчання з урахуванням гендерно-чутливого середовища; розвитку гендерної культури керівного та науково-педагогічного персоналу.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерна компетентність, гендерний підхід, гендерна освіта, професійна підготовка поліцейського.

Kononenko T. V. Gender competence in the context of professional training of a police officer

The article is devoted to the analysis of gender competence as a necessary component of the professional training of a police officer. It is argued that the principles of tolerance, gender equality are basic for the professional training of a police officer, since the National Police of Ukraine is the central executive body that serves society by ensuring the protection of rights and freedoms, maintaining public safety and order, and combating crime. A police officer must be tolerant of different social groups, avoid discrimination, and ensure equality before the law for all categories of people.

The following are considered aberrations of modern gender discourse and gender education: the presence of feminine and masculine patterns, a certain idea of female and male roles, which results in gender stereotypes that limit the development of the individual; the treatment of gender equality exclusively as a women's issue, the identification of gender and feminist discourse, the almost absence of the problem of discrimination and protection of men's rights in scientific research; division of professions into «female» and «male», promotion of masculinization of women who build a career in the «male» sector; interpretation of gender equality as a mandatory feature of women's professional self-realization.

It is argued that a comprehensive gender approach in education should be based on: a gender-sensitive program of training and education aimed at overcoming gender stereotypes and discrimination; expansion of gender discourse, inclusion of the issue of anti-discrimination of all sexes and genders; development of special courses on

gender topics, conducting trainings on gender equality, inclusion in curricula and programs of blocks on managing gender conflicts and combating gender discrimination; development and implementation of interactive teaching methods taking into account a gender-sensitive environment; development of gender culture of management and scientific and pedagogical staff.

Key words: *gender equality, gender competence, gender approach, gender education, professional training of a police officer.*

Вступ. Одним з основних завдань сучасної освіти є формування взаєморозуміння, взаємоповаги, толерантності, критичного мислення й відповідальності. Сьогодні толерантність поширюється в усіх сферах суспільного життя. Вона передбачає відмову від стереотипного мислення, догматизму, розуміння та прийняття іншого за принципом раси, етносу, культури, релігії, статі, гендеру тощо; повагу до прав і свобод; розуміння рівності прав і можливостей. Це неодмінний фактор функціонування правової держави та громадянського суспільства, оскільки повага до різноманіття визначає суспільну єдність і стабільність, є умовою соціального прогресу, сприяє протистоянню гібридним технологіям маніпулювання та пропаганди, особливо в умовах воєнної агресії, обумовлює готовність взяти на себе відповідальність [1].

О. Воробйова [2, с. 144–146] констатує, що гарантування права на гендерну рівність у сфері освіти виступає основним фактором для створення справедливого й ефективного суспільства. Рівні можливості в здобуванні освіти допомагають жінкам і чоловікам максимально використовувати свій потенціал. О. Критенко й А. Аміров [2, с. 262–264] підкреслюють, що і нині є актуальним завдання наскрізного включення гендерної складової в освітній процес закладів вищої освіти сектору безпеки й оборони, що закладає підвалини для формування культури гендерної рівності та недискримінації, дотримання прав людини та відповідності стандартам НАТО.

Сучасна людина повинна мати гендерну компетентність – комплекс поглядів, цінностей, знань, умінь і навичок, який відповідає та сприяє гендерно коректній поведінці. Ця компетентність передбачає такі компоненти:

– когнітивний – знання нормативно-правової бази, яка регулює проблему гендерної рівності, розуміння сучасних тенденцій розвитку теорії та практики гендерної рів-

ності, особливостей гендерної соціалізації особистості;

– праксеологічний – уміння та навички розпізнавати гендерні проблеми й конфлікти, знаходити відповідний інструментарій для їх вирішення, відсутність власних гендерно дискримінаційних практик, руйнування гендерних стереотипів;

– аксіологічний – гендерна рефлексія, гендерне просвітництво, усвідомлення та прийняття відмінностей як норми, толерантності як форми екзистенції [3].

Принцип гендерної рівності виступає базовим для професійної підготовки поліцейського. Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод, підтримання публічної безпеки та порядку, протидії злочинності. Поліцейський має бути толерантним до різних соціальних груп, уникати дискримінації та забезпечувати рівність перед законом для всіх категорій людей.

Метою статті є аналіз гендерної компетентності як необхідної складової професійної підготовки поліцейського, проблемних питань дидактики гендеру.

Матеріали та методи. Проблема гендерної рівності як необхідної складової професійної культури перебуває у центрі уваги Р. Андрусишина (впровадження гендерно-чутливих підходів в освітньо-професійні програми), О. Волобуєвої (гендерна рівність у секторі безпеки і оборони України), С. Ганаби (питання дидактики гендеру), Р. Демківа (міжнародний досвід забезпечення гендерної рівності у вищій освіті), О. Желіби (гендер і освіта), І. Кизими (гендерні підходи в системі післядипломної педагогічної освіти України), О. Суслової (викладання гендерної тематики: проблеми та шляхи їх подолання).

Як методологічну основу гендерної освіти науковці (О. Цокур, І. Іванова) виділяють:

– аксіологію – вчення про цінності, розуміння цінності особистості, навчання, виховання;

– культурно-історичну теорію розвитку особистості, що визнає пріоритет соціального над біологічним;

– постмодерністські ідеї про конструктивістську природу культури, соціально-конструктивістську природу знання та досвіду, статеву приналежність і сексуальність людини;

– андрогінію як умову ефективного розвитку та самореалізації особистості;

– наукові дослідження про гендерну ідентичність як базову структуру особистості [4].

Питаннями гендерної педагогіки займаються: В. Гайденок, В. Кравець, І. Лебідь, Л. Марчук, Н. Цумарева й інші. Але недостатньо досліджуваними залишаються аберації сучасного гендерного дискурсу та гендерної освіти. Саме вони є важливими для розуміння специфіку гендерної рівності та гендерних відносин, а отже, для ефективної роботи поліцейського.

У статті використовується метод діалектичного аналізу та синтезу.

Результати. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [5] визначає рівні права жінок і чоловіків як відсутність обмежень або привілеїв за ознакою статі, рівні можливості – як рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків, гендерну рівність – як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Державна політика щодо забезпечення рівних прав і можливостей спрямована на утвердження гендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; застосування позитивних дій; забезпечення рівної участі у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей щодо поєднання професійних і сімейних обов'язків; підтримку сім'ї, формування відповідального материнства та батьківства; виховання та пропаганду культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності; захист суспільства від інфор-

мації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

«Інструкція щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів» трактує гендерний підхід як стратегію, що забезпечує врахування інтересів і досвіду жінок та чоловіків як невід'ємної складової планування, реалізації, моніторингу й оцінювання політики та програм у політичній, економічній, культурній і соціальній сферах для отримання жінками та чоловіками рівних благ; гендерно чутливий підхід – як урахування специфічних соціальних, культурних, економічних, політичних та інших характеристик умов життя та потреб жінок і чоловіків [6].

Автори методичних рекомендацій з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців сектору безпеки й оборони України зазначають, що гендерна освіта передбачає вивчення сукупності відносин жінок і чоловіків у суспільстві. Це стосується традицій, формальних і неформальних правил і норм, які визначаються місцем і становищем жінок і чоловіків у суспільстві. Інтеграція гендерних підходів потребує введення спеціальних предметів і спецкурсів з гендерної проблематики, впровадження гендерної проблематики в навчальні дисципліни [7, с. 205].

Метою гендерної освіти є створення умов для формування егалітарної свідомості, вільної від гендерних стереотипів, відповідальної за міжособистісні взаємини, що сприяє викоріненню біологічно обумовлених уявлень про сутність «чоловічого» та «жіночого», вивченню природи та сутності статево-рольових стереотипів [4].

Основними компонентами комплексного гендерного підходу в освітньому процесі, на думку фахівців, повинні бути:

- гендерно-чутливі програми навчання;
- гендерно-чутливі методології та методи навчання;
- акцентування необхідності розуміння гендерних відносин у суспільстві (структурна гендерна компетентність);
- підготовка керівного та науково-педагогічного складу, обов'язковість проходження тренінгів з питань гендерної рівності;

– залучення до планування освітнього процесу експертів з гендерної рівності.

На думку А. Курашкевича та В. Чайки [2, с. 274–275], засадами гендерної освіти та виховання є: забезпечення нейтралізації відмінностей між чоловіками та жінками; взаємозамінність чоловічих і жіночих соціальних ролей у професійному середовищі; підтримка індивідуальної зацікавленості щодо вибору статево-рольової моделі особистості; заохочення індивідуального стимулювання до визначення моделі поведінки.

Як справедливо констатують автори методичних рекомендацій з інтеграції гендерних підходів, гендерна освіта покликана надавати не просто знання, а нестереотипне мислення, що ґрунтується на таких критеріях, як включеність у навчальний процес, інтерактивність, кооперативність; створення знання, що є релевантним для досвіду тих, хто навчається; демократичність; залучення до освітнього процесу різних верств населення, сприяння рівності; критичний підхід до стереотипів, відмова від монотонного викладання, перехід до діалогу; орієнтація на дослідження; орієнтація на дію, як вибрати шлях, що зумовить соціальні зміни [7, с. 203].

Толерантність і гендерна рівність є обов'язковими складовими професійної підготовки поліцейського [1; 8; 9]. Це обумовлюється стандартом цієї освіти та професії. Верховенство права, дотримання прав і свобод людини, домінанта справедливості, законності, відповідальності перед суспільством, відсутність будь-яких привілеїв чи обмежень, взаємодія з населенням на засадах партнерства, культура спілкування виступають основними координатами професійної діяльності поліцейського. Він повинен: демонструвати високий рівень свідомості, гуманізм, поважати честь і гідність людини, проявляти доброзичливе ставлення, бути готовим надати допомогу.

На жаль, і сьогодні існує декілька аберацій у гендерному дискурсі та гендерній освіті.

По-перше, це наявність патернів феміного та маскуліного, певного уявлення про жіночу та чоловічу ролі, наслідком чого є гендерні стереотипи. Вони обмежують розвиток

особистості, її самореалізацію, вибір моделей поведінки, видів професійної діяльності, політичні, економічні, соціальні та культурні можливості. Потрібно відмовитись від цих стереотипів, визнати, що немає однієї раз і назавжди визначеної ролі, характерної для окремої статі чи гендеру, ані жіночої, ані чоловічої.

По-друге, це трактування гендерної рівності суто як жіночого питання, ототожнювання гендерного та феміністичного дискурсу, майже відсутність у науковому дослідженні проблеми дискримінації та захисту прав чоловіків. Саме чоловіки традиційно сприймаються як більш сильні, менш вразливі, як захисники, що накладає на них додаткові соціальні та психологічні очікування, тиск і призводить до нехтування їх проблемами.

По-третє, розподіл професій на «жіночі» та «чоловічі», пропаганда маскулінізації, андрогінізації жінки, яка будує кар'єру в «чоловічому» секторі. Так, унаслідок гендерних стереотипів сектор безпеки й оборони розглядається як суто «чоловічий». Саме тут жінки та дівчата стикаються із чисельними прикладами сексизму, харасменту та складнощами кар'єрного зростання.

По-четверте, трактування гендерної рівності як обов'язкового характеру професійної самореалізації жінок. Жінка, як і чоловік, має право на вільну самореалізацію. Головною повинна виступати персона, важливими є вільний акт вибору всупереч стереотипам щодо професії, повага та свобода від упереджень [3].

Для вдосконалення гендерної складової в професійній освіті поліцейського обов'язковими, на наш погляд, є такі заходи:

– створення гендерно чутливого середовища, рівний доступ жінок і чоловіків, дівчат і хлопців до професійної самореалізації в секторі безпеки й оборони, акцентування толерантного ставлення до кожної статі та гендеру;

– гендерне просвітництво, боротьба з гендерними стереотипами, сексизмом і харасментом;

– розширення гендерного дискурсу, включення питання антидискримінації всіх статей і гендерів;

- розроблення спецкурсів з гендерної тематики, проведення тренінгів з гендерної рівності, внесення до навчальних планів і програм закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання блоків з управління гендерними конфліктами та боротьби з гендерною дискримінацією;

- розроблення новітніх інтерактивних методик навчання (суб'єктно-орієнтовані освітні технології);

- необхідність повного інформаційного забезпечення питання гендерної рівності, створення електронних бібліотек, розроблення словників з гендерної тематики;

- розвиток гендерної культури керівного, офіцерського та науково-педагогічного персоналу;

- використання міжнародних практик щодо гендерної рівності в секторі безпеки й оборони, співпраця з міжнародними партне-

рами для підвищення стандартів толерантності та гендерної культури.

Висновки. Отже, гендерна освіта поліцейського повинна бути не сегментарною, а невід'ємною складовою системи соціально-гуманітарної освіти, спрямованою на об'єднання накопичених освітніх і наукових ресурсів у сфері гендерної рівності, систематичний аналіз існуючих у суспільстві гендерних відносин, наукове забезпечення гендерної політики – науково-методичні засади, стратегії, технології виявлення та вирішення гендерних проблем, актуальних для сучасного українського суспільства.

Перспективним, на нашу думку, є подальше дослідження гендерних стереотипів, наголошування на необхідності трансформації уявлення про гендерні ролі, актуалізація в науковому дискурсі України проблеми антидискримінації всіх статей і гендерів.

Література

1. Толерантність як аксіологічна основа професійної культури поліцейського : колективна монографія / Т. Кононенко, В. Аксьонова, Г. Мухіна та ін. ; за заг. ред. Т. Кононенко. Київ : Алерта, 2024. 234 с.
2. Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку сектору безпеки і оборони: стан, проблеми, перспективи : тези V Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 16 трав. 2024 р.). Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2024. 458 с.
3. Кононенко Т. В. Проблемні питання дидактики гендеру. *Виклики толерантності в умовах російської воєнної агресії* : матеріали Всеукр. наук.-дискусійної платформи, яка приурочена до Міжнародного дня толерантності (Кропивницький, 22 листоп. 2024 р.). Кропивницький : Донецький державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 34–35.
4. Цокур О., Іванова І. Розвиток гендерного підходу в освіті. URL: <https://ru.osvita.ua/school/method/technol/313/>.
5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.
6. Про затвердження Інструкції щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів : наказ Міністерства соціальної політики України від 07.02.2020 № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0211-20#Text>.
7. Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України / О. Волобуєва, А. В'яткіна, С. Ганаба та ін. Київ : ФОП Клименко Ю. Я., 2021. 292 с.
8. Формування комунікативної компетентності поліцейського у сфері гендерної рівності : наук.-практ. рекомендації / Т. В. Кононенко, Г. В. Мухіна, А. М. Гельбак, Н. В. Цумарева, Ю. М. Короткова, Т. М. Сабельникова, В. Є. Сусликов ; за заг. ред. С. С. Вітвіцького. Київ : Алерта, 2023. 134 с.
9. Гельбак А. М. Гендерний підхід до формування комунікативної компетентності поліцейських. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», «Психологія», «Медицина»*. 2023. № 15(33). С. 654–665. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-15\(33\)-654-664](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-15(33)-654-664).

References

1. Kononenko, T., Aksyonova, V., & Mukhina, H., et al. (2024). Tolerantnist yak aksiolohichna osnova profesiynoyi kultury politseys'koho: kolektyvna monohrafiya [Tolerance as the axiological basis of police professional culture: collective monograph] (T. Kononenko, Ed.). Kyiv: Alerta [in Ukrainian].

2. Realizatsiya hendernoyi polityky na suchasnomu etapi rozvytku sektoru bezpeky i oborony: stan, problemy, perspektyvy: tezy V Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (2024). [Implementation of gender policy at the current stage of security and defense sector development: status, problems, prospects: abstracts of the 5th International scientific-practical conference] (Khmelnyskyi, May 16, 2024). Khmelnytskyi: Vydavnytstvo NADPSU [in Ukrainian].

3. Kononenko, T.V. (2024). Problemi pytannya dydaktyky genderu. Vyklyky tolerantnosti v umovakh rosiyskoyi voyennoyi ahresiyi [Problematic issues of gender didactics. Challenges of tolerance in the conditions of Russian military aggression]. *Materialy Vseukr. nauk.-dyskusiynoyi platformy, yak pryurochena do Mizhnar. dnia tolerantnosti* [Materials of the All-Ukrainian scientific-discussion platform dedicated to the International Day of Tolerance] (pp. 34–35). Kropyvnytskyi: Donetsk State University of Internal Affairs [in Ukrainian].

4. Tsokur, O., & Ivanova, I. (n.d.). Rozvytok hendernoho pidkhodu v osviti [Development of the gender approach in education]. Retrieved from: <https://ru.osvita.ua/school/method/technol/313/> [in Ukrainian].

5. Pro zabezpechennya rivnykh prav ta mozhlyvostey zhinkok i cholovikiv: Zakon Ukrayiny vid 08.09.2005 № 2866-IV [On ensuring equal rights and opportunities for women and men: Law of Ukraine dated September 8, 2005, No. 2866-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennya Instruktsiyi shchodo intehtatsiyi hendernykh pidkhodiv pid chas rozroblennya normatyvno-pravovykh aktiv: nakaz Ministerstva sotsial'noyi polityky Ukrayiny vid 07.02.2020 № 86 [On approval of the Instruction on integration of gender approaches during development of normative legal acts: Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine dated February 7, 2020, No. 86]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0211-20#Text> [in Ukrainian].

7. Volobuyeva, O., Vyatkina, A., & Hanaba, S., et al. (2021). Metodychni rekomendatsiyi z intehtatsiyi hendernykh pidkhodiv u systemu pidhotovky fakhivtsiv dlya sektoru bezpeky i oborony Ukrayiny [Methodical recommendations for integrating gender approaches into the training system of specialists for the security and defense sector of Ukraine]. Kyiv: FOP Klymenko Yu.Ya [in Ukrainian].

8. Kononenko, T.V., Mukhina, H.V., Helbak, A.M., Tsumaryova, N.V., Korotkova, Yu.M., Sabelnykova, T.M., & Suslyk, V.Ye. (2023). Formuvannya komunikatyvnoyi kompetentnosti politseyskoho u sferi hendernoyi rivnosti: nauk.-prakt. rekomendatsiyi [Formation of communicative competence of a police officer in the field of gender equality: scientific-practical recommendations] (S.S. Vitvitsky, Ed.). Kyiv: Alerta [in Ukrainian].

9. Gelbak, A.M. (2023). Hendernyi pidkhid do formuvannya komunikatyvnoi kompetentnosti politseyskykh [Gender approach to the formation of communicative competence of police officers]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky. Seriya "Pedahohika", "Psykhohohiia", "Medytsyna"*, 15 (33), 654–665. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-15\(33\)-654-664](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-15(33)-654-664) [in Ukrainian].